

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Professionellt gränsarbete

en jämförande studie om socionomer och psykologer
som legitimerade familjeterapeuter

Ulla Falk

Psykoteraeutprogram med inriktning familjeterapi
Examensarbete, 15 högskolepoäng, 2011
Handledare: Andreas Liljegen

Abstract

Titel: Professional Boundary Working – a comparative study of social counsellors and psychologists as certified family therapists

Author: Ulla Falk

Key concepts: Boundary working, profession, professionalization, sociology of professions

The purpose of this comparative study is to investigate how certified family therapists, with base professions psychologist and social counsellor respectively, construct boundaries through language. The study aims to demonstrate and analyse how the two professions present each other, through similarities and differences. For the purpose of definition and elucidation, the study comprises five main themes (see Appendix). The first theme is concerned with motives for choosing a professional career in family therapy. The second theme investigates conceptions of the professional role, while the third theme looks at professional practise and the implications of family therapy work. The fourth theme focuses on the significance of professional qualification, and the fifth theme investigates how certified family therapists regard non-certified family therapists.

The theoretical frame of reference for the study is professional boundary working, where professions are conceptualized as landscapes. Central concepts are fields, territories and domains, and the most significant concept is boundaries. The profession is conceptualized as a territory controlled by a number of boundaries against adjacent territories. Within this scientific tradition, boundary working is an important concept, and indicates that different professional groups actively construct and deconstruct boundaries, partly in order to achieve control, i.e. jurisdiction, over a professional sphere. There are two versions of the landscape metaphor. The map version of the landscape metaphor emphasizes the mental, cognitive and symbolic processes that are involved in the claiming of a particular professional practice. This study uses the map metaphor as a symbolic boundary concept.

The informants are certified family therapists; four with base profession psychologist and four with base profession social counsellor. Seven are females and one is male, and their age range from 40 to 65. Together they represent social service, education, child psychiatry, adult psychiatry and public health. The analytical approach of the study is abduction, where theory interacts with empirical knowledge. The study was carried out as semi-structured interviews, and the interview material was processed and analysed by qualitative content analysis. The interpretation of the material was confirmed and heightened by significant statements from the informants.

The results are presented in five categories, under headings drawn from concepts from the interview material that clearly points out contrasts, differences or boundary constructions between the professions. The results show that both professions strive for jurisdiction, i.e. to gain and retain control over sphere of activity or domain. Central boundary working is demonstrated between two professions, where psychologists are deconstructing their boundaries towards the medical profession, primarily with regard to knowledge and education, but also specializing and research. Similarly, social counsellors are deconstructing their boundaries towards psychologists, e.g. as regards therapeutic treatment and striving for professional certification. It is interesting to note that both professions lay claims to a holistic

approach, and particularly evident is the psychologists boundary constructions towards the social counsellors by respect.

The conclusion is that society today is marked by an increased degree of specialization, which will have various implications for educators, students, psychologists, doctors and social counsellors working in sphere where a high degree of professional competence is essential. Evaluations have demonstrated extensive quality problems in psychotherapy training. A new type of psychotherapy training, with new educational goals and requirements for certification, has therefore been propounded.

Innehållsförteckning

Inledning

Bakgrunden till mitt ämnesområde 5

Syfte och frågeställningar 7

Teoretisk referensram med centrala begrepp och tidigare forskning

Vad menas med professioner? 7

Gränser och gränsarbete 8

Språkliga konstruktioner 9

Tidigare forskning 9

Metod

Kvalitativ metod 11

Validitet 12

Reliabilitet 12

Generaliserbarhet 12

Etiska överväganden 12

Resultat

Identitetsprojekt eller fortsättning på utbildningstråden 13

Kvalitetsgaranti eller yrkestradition 14

Möte över generationsgränserna eller ett försprång 18

En sorts logik i motsats till det mångfasetterade eller helheten 21

Humbug eller vetenskap 25

Analys och diskussion 26

Slutsatser 31

Referenser 32

Bilaga 34

Inledning

Under min pågående legitimationsgrundande utbildning till familjeterapeut blir det tydligt att vi deltagare i klassen representerar en mängd olika synsätt, skolor eller riktningar.

Vid något tillfälle gav någon i gruppen uttryck för svårigheten av att veta vad man faktiskt gör som legitimerad familjeterapeut och en annan person uppfattade att det då var tryggt att ha legitimationen från grundutbildningen att luta sig emot.

Som själv socionom med långvarigt arbete inom barn- och ungdomspsykiatri har dessa frågor alltid intresserat mig och idén till studien väcktes med anledning av dessa diskussioner. Men långt tidigare har jag funderat över professioner och inte minst akademiseringsprocessen i socialt arbete.

Även behörighetsfrågan avseende legitimation för socionomer har diskuterats och debatterats under flera år och nu verkar det på sikt bli möjligt med legitimation för socionomer inom hälso- och sjukvården enligt Socialstyrelsen, men utbildnings- och examenskrav är långt ifrån klara. Parallellt med denna fråga har Högskoleverket kommit med förslag till en ny psykoterapeututbildning då det funnits stora brister och man menar att den nuvarande psykoterapeututbildningen mer liknar en vidareutbildning för yrkesverksamma än en kvalificerad vidareutbildning som skall byggas på en examen på grundnivå.

I professionella organisationer som exempelvis inom socialtjänsten eller inom barnpsykiatri finns flera olika yrkesgrupper representerade.

I det sistnämnda exemplet, barn- och ungdomspsykiatri där jag själv arbetar, finns oftast sjuksköterskor, läkare, psykologer och socionomer anställda.

Vi har olika utbildningserfarenheter och vi möter olika aktörer som gör anspråk på mer eller mindre specifika arbetsuppgifter vilket ibland försvåras av otydliga uppdrag parallellt med återkommande omorganisationer med ofta nya chefer till följd.

Evidens- och dokumentationskrav från arbetsgivare tillsammans med ett alltmer individuellt prestationsfokus påverkar dels hur arbetsuppgifterna prioriteras och fördelas men även hur arbetsmiljön och arbetsklimatet uppfattas av de anställda.

Mot bakgrund av ovan är jag intresserad av att intervjua legitimerade familjeterapeuter som ju är en mångfasetterad yrkesgrupp och som skiljer sig åt vad gäller både erfarenhet och utbildningsbakgrund. De har en gemensam kvalificerad vidareutbildning men på samma gång tillhör de skilda professioner som exempelvis socionom och psykolog och det professionella gränsarbetet pågår ständigt mellan men även inom professionerna.

Detta utrymme eller gränsland mellan professionerna är jag intresserad av att studera lite närmare. Hur resonerar man om varandra och hur gestaltas eller konstrueras likheter och olikheter? Vad har det för betydelse att vi har olika grundutbildning samt olika yrkeserfarenheter?

Bakgrunden till mitt ämnesområde

Högskoleverket genomförde en utvärdering av psykoterapeututbildningarna redan 2007 där man påpekade kvalitetsbrister i utbildningarna (2007:30). Detta ledde till att tillstånd för att utfärda examen återkallades för sju enskilda utbildningsanordnare. Därefter utredde Högskoleverket förutsättningarna för hur kvaliteten kunde ökas och säkerställas i en ny

rapport (2010:9). Den följdes i mars 2011 av en tredje rapport (2011:20 R) som kom med förslag till en ny psykoterapeutexamen där regeringen uppdragit åt Högskoleverket att fortsätta utreda psykoterapeututbildningarna och lämna förslag på åtgärder som krävs för att öka kvaliteten i den grundläggande psykoterapeututbildningen samt även i psykoterapeututbildningens praktiska del det vill säga det som rör patienthandledningen. I rapportens slutsatser framgår att *"området förefaller också plågat av ett antal konflikter som försvårar möjligheterna att hitta bra lösningar"* och man fastslår att det finns ett stort antal intressenter som framför ett flertal krav avseende psykoterapeututbildningarna som inte går att förena.

Men det man är överens om är att psykoterapeutexamen bör följa strukturen för högskolans examina men att nuvarande psykoterapeutexamen avviker på flera sätt från andra högskoleexamina på avancerad nivå och menar man liknar snarare en vidareutbildning av yrkesverksamma än en kvalificerad påbyggnadsutbildning.

Exempelvis påpekas detta med den praktiska, kliniska delen som till stor del täcks genom att studenterna måste ha deltidstjänstgöring för att antas till studierna vilket medför att det blir oklart vem som ansvarar för en stor del av studenternas examination.

Högskoleverket förslår (2011:20 R) att det huvudsakliga behörighetskravet skall vara det gängse för en utbildning som leder till en examen på avancerad nivå, det vill säga examen på grundnivå.

Eftersom psykoterapeututbildningen är en påbyggnad på examen på grundnivå är det fel att kräva mellanliggande studier i psykoterapi (så som det är för exempelvis oss socionomer), och förslaget är då att omfattningen på psykoterapeutexamen ökas från 90 till 120 högskolepoäng genom att den grundläggande psykoterapeututbildningen läggs in i psykoterapeututbildningen.

Men åsikterna om vilka grupper som skall vara behöriga att antas till psykoterapeututbildningen går starkt isär vilket kan kopplas tillbaka till psykoterapin och psykoterapeututbildningens historia. Frågan är kontroversiell och uppfattningar varierar från att utbildningen helt och hållet bör förbehållas psykologer, till att en lång rad grupper som genom utbildning eller yrkeserfarenhet antas ha god kännedom om den mänskliga naturen och därför skall vara behöriga till utbildningen. Skilda uppfattningar finns också av betydelsen av forskningsanknytning och djup i grundutbildningen.

Också när det gäller de olika yrkesprofessionerna som för närvarande studerar på psykoterapeututbildningarna finns det rakt motsatta uppfattningar bland utbildningsanordnarna. Det finns flera anledningar som exempelvis synen på utbildningsinriktningen eller att studenter rekryteras med olika omfattande tidigare yrkeserfarenhet. Det finns även synpunkter på att grundutbildningen man gått efter flera års yrkeserfarenhet inte motsvarar den som finns idag och om man ser till vårdutbildningarna så har de utvecklats med högre krav på vetenskaplighet än tidigare.

Vidare så har synpunkter förts fram om att det vore värdefullt om utbildningar lämpliga som grund för psykoterapeututbildningen kunde baseras på teamsammansatta grupper som arbetar inom hälso- och sjukvården.

Även fackliga intressen nämns bakom diskussionen om olika gruppers lämplighet för att bli psykoterapeuter och inom hälso- och sjukvården som är det område utbildningen främst riktar sig till finns det knappt några tjänster som legitimerad psykoterapeut. Så det kan bli strid om

vem som skall få utföra vilka arbetsuppgifter och olika yrkesgrupper kommer värna om arbetsuppgifter och kämpa för att få behålla kontrollen om dem.

Man kan antas även med ”annan motsvarande examen” vilket är utbildningsanordnarna sak att avgöra. Kravet på samtidig tjänstgöring innebär begränsning i praktiken till att bli antagen så utbildningsanordnarna tvekar att anta andra grupper än de som får anställning inom sjukvården. De flesta är dock positiva till ”motsvarandebedömning” och skäl som anförts av utbildningsanordnarna gällande detta är att behörighetskrav bör utformas så de inte utestänger studenter från andra länder, att olika grupper berikar varandra under utbildningens praktiska delar och att en begränsning till alltför få grupper skulle kunna innebära att rekryteringsunderlaget blir för litet.

Det som de allra flesta dock är överens om är att behörighetskraven skapar mycket heterogena studentgrupper vilket är svårt att hantera. Psykologerna som har betydligt mer omfattande studier i psykologi bakom sig än övriga grupper har redan läst en stor del av de teoretiska momenten och tillsammans med läkarna har de också redan en examen på avancerad nivå.

Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med uppsatsen är att studera hur legitimerade familjeterapeuter, med olika grundprofession som i det här fallet psykolog och socionom, konstruerar gränser genom språket. Att belysa och analysera hur de båda professionerna konstruerar och gestaltar varandra genom likheter och skillnader.

För att avgränsa och förtydliga har jag valt fem huvudteman som vart och ett har olika frågeställningar (se bilaga).

Det första temat handlar om motiven till att utbilda sig till legitimerad familjeterapeut. Under det andra temat är jag intresserad av hur rollen som familjeterapeut uppfattas av professionerna. När är rollen enkel och när är den svår? Jag undrar över likheter och skillnader professionerna emellan och ställer frågor om den professionella retoriken på arbetsplatsen, det vill säga hur talar man med varandra och hur gestaltar man sig själv och andra utifrån sin yrkestillhörighet.

Ett tredje tema är om yrkesutövningen och vad det innebär att arbeta familjeterapeutiskt. I det fjärde och nästsista temat ställer jag frågor om legitimationens betydelse i grundutbildningen, och om den har betydelse, i så fall vilken?

Jag undrar slutligen under femte och sista temat hur legitimerade familjeterapeuter ser på familjeterapeuter som inte är legitimerade.

Teoretisk referensram med centrala begrepp och tidigare forskning

Vad menas med professioner?

Man kan beskriva fenomenet profession utifrån en ostensiv eller performativ definition (Agevall 2010) och förenklat används ostensiva teorier för att kunna kategorisera vardagen och visa på kausala samband. Väljer man istället att använda sig av performativa definitioner är man intresserad av varför termen profession får olika innehåll i olika situationer och hur de olika innehållen växer fram.

Profession har funnits som begrepp i åtminstone fyrahundra år och det var främst sociologen Talcot Parsons som diskuterade och definierade professionens roll i det moderna samhället

men även Max Weber som var en annan stor sociolog utgjorde ett nog så intressant alternativ till Parsons samhällsuppfattning.

Gemensamt för de båda traditionerna är att professioner bygger på vetenskaplig kunskapsbas och situationsspecifik kunskap, liksom att hur arbetet utförs, vilar på en rationell och universell grund.

Skillnaderna mellan traditionerna ligger i hur man ser på professionernas roll i samhället som antingen väsentliga byggstenar där alla utför sin del av arbetet för att samhället skall fungera, eller som ett sätt att skapa fördelar genom att monopolisera delar av arbetsmarknaden (Agevall 2010).

Brante benämner den Parsonska ansatsen som den naiva och den Weberianska som den cyniska. Den naiva traditionen dominerade forskningen till mitten av sjuttioalet men därefter intresserade man sig mer för professioners relation till samhället och den cyniska traditionen fick en nytändning framförallt i Storbritannien (Agevall 2010).

Utifrån en performativ definition eller cynisk utgångspunkt är då frågan hur professioner och professionaliseringssträvanden ser ut i praktiken? Ett av sätten för att belysa detta kan vara att se hur det professionella gränsarbetet sker på tre olika arenor, den publika och legala arenan (om regelverk som exempelvis legitimation, auktorisation) samt arbetsplatsarenan. En central fråga är då hur professioner bevakar och upprätthåller sin jurisdiktion, det vill säga graden av kontroll över arbetsuppgifterna och också hur professionaliseringsprocesser yttrar sig. För att förstå detta måste en profession relateras till andra professioner eller yrkesgrupper. Det handlar om att både få och/ eller bevara ett exklusivt område där professionen har kontroll över sitt arbete och sitt agerande (Agevall 2010). Olika stängnings- och öppningsstrategier används i relationer till andra yrkesgrupper och med stängning avses gränsdragning mot andra yrkesgrupper i syfte att utestänga från det specifika arbetsområdet. Öppningsstrategier innebär motsatt att professioner försöker vidga sitt område och sin handlingsfrihet genom att söka nya nischer att utveckla (Agevall 2010).

Ett annat sätt är frågan om hur professioner definieras ”på golvet” av de professionella själva.

Synen på professionella grupper har alltså varierat över tid och där motiven för yrkesutövningen från början definierats som altruistiska för att senare definieras som egoistiska (Liljegren 2008). De här begreppen har ersatts av mer realistiska uppfattningar där yrkesgrupper istället anses bevaka egna och andras intressen.

Gränser och gränsarbete

Professioner kan betraktas som ett landskap där centrala begrepp är fält, territorier eller områden och där det viktigaste begreppet är gränser (Abott 1988). Professionen ses då som ett landområde som intagits och kontrolleras med hjälp av ett antal gränser mot kringliggande områden. Gränsarbete blir ett viktigt begrepp i den här forskningstraditionen och indikerar att professionella grupper aktivt konstruerar och dekonstruerar gränser bland annat för att uppnå kontroll över ett yrkesfält det vill säga jurisdiktion (Abott 1988).

Jurisdiktionen är en typ av gränsarbete som handlar om vilken yrkesgrupp som skall göra vad och dessutom handlar jurisdiktionen om graden av kontroll över arbetsuppgifterna vilket innebär att om en profession exempelvis förlorar den kognitiva kontrollen över arbetsuppgifterna kan andra professioner istället definiera vad som skall göras.

Gränsarbete kan även handla om att exempelvis skapa en positiv identitet, inmuta ett kunskapsområde, handlingsfrihet, status eller ekonomiska belöningar. En positiv identitet handlar om att få utföra rätt arbetsuppgifter på det sätt man själv önskar (Liljegren 2008/ Socionomen).

En position i det professionella landskapet kontrolleras både genom symboliska och sociala gränser och den starkaste sociala kontrollmekanismen är legitimationen där staten via lagstiftning skyddar viss yrkesutövning (Wingfors 2004).

Den symboliska sidan av att utveckla kontrollmekanismer handlar bland annat om att utveckla en ideologi, det vill säga skapa en professionell diskurs som legitimerar gruppens anspråk. En framgångsrik ideologi kan lyckas övertyga om att just den egna gruppens värderingar ligger i allas intressen

Det förekommer två versioner av landskapsmetaforen (Liljegren, kommande). Den ena föreställer sig yrkesgrupper som ett geografiskt landskap där olika grupper innehar olika områden och den andra versionen föreställer sig landskapet i form av en karta som utgör våra mentala bilder av det sociala landskapet. Kartversionen av landskapsmetaforen får betona de mentala, kognitiva och symboliska processerna som det innebär att göra anspråk på en viss yrkesutövning. I mitt uppsatsarbete tänker jag utifrån kartmetaforen som ett symboliskt gränsbegrepp (Liljegren, kommande).

Språkliga konstruktioner

Inom sociologin betraktas språket ibland som en sorts talhandlingar och den centrala frågan blir då vad det är som språket gör, exempelvis bekräftar, utmanar eller ifrågasätter (Liljegren 2008).

Talhandlingar är något som konstrueras i en social interaktion och då också som en mer samhällelig interaktion mellan olika kollektiva aktörer. Talspråket är inget neutralt beskrivande medium utan har nära kopplingar till sociala relationer och makt. Någon gör något med språket och uttalandet får konsekvenser i den sociala kontexten vilket gör att det blir intressant att studera innebörden i vad vi säger och inte minst på sättet vi gör det på (Liljegren 2008).

Tidigare forskning

Jag har via Google scholar under februari 2012 påträffat artiklar och studier som har anknytning till mitt intresseområde. Jag har använt sökorden gränsarbete, profession, professionalisering samt professionssociologi.

Ett examensarbete från Psykoterapeutprogrammet med psykodynamisk inriktning från universitetet i Umeå (Anderö Wännström 2010) belyser likheter och olikheter mellan just socionomer och psykologer och ställer frågan om grundutbildningen går att märka eller urskilja vid bedömning av psykoterapier?

Författaren menar att i diskrepansen mellan behovet av att forska om evidensbaserad och interaktionseffekter i psykoterapeutiskt arbete försiggår på samma gång en styrning mot ökad samverkan. En process som leder till att gränsarbetet aktualiseras och tydliggörs där professionerna överlappar varandra och i det sammanhanget blir grundprofessionen intressant att fundera över (Anderö Wennström 2010).

En annan fråga är hur mycket arbetsplatsens kultur påverkar socionomer och psykologer efter grundutbildningen? Författaren menar att människorna vi möter på arbetsplatsen blir våra mentorer med egna utbildningserfarenheter liksom att olika utbildningsanstalter utgår från olika begrepp och teorier.

Förmodligen skulle resultatet bli annorlunda om man jämförde psykologer och socionomer med familjeterapeutisk eller kognitiv inriktning på psykoterapeutprogrammet. Enligt författaren syns skillnader mellan yrkesprofessionerna genom att *”psykologerna reflekterar över egen motivation, kognitionen och individens existensiella varande medan socionomen också begrundar drivkraft från nätverk och kontext, autonomi och maktförflyttning ur en mer samhällelig dimension”*. (Anderö Wennström 2010)

På en konferens i Växjö i september 2011 som anordnades av Internationella nätverket för professionsstudier (CPS Malmö Högskola) behandlades begrepp som kunskap, profession och expertis.

En av föreläsningarna handlade bland annat om professionellas förtroende för andra professionella yrkesutövare (Svensson 2011) och där det framgick att just psykologer och socionomer fortsatt vinner förtroende bland professionella och även hos övriga allmänheten. Författaren menar att fenomenet förtroende spelar stor roll för professionellas bild av sig själva och för deras plats i samhället. Han konstaterar att det professionella landskapet tilldelas ett betydande förtroendekapital av både allmänheten och de professionella själva. Vidare så är professionellas förtroende för professionella allmänt något starkare än från allmänheten. Eftersom variationerna mellan yrken är stora går det inte att se professionella som något sammanhållet utan just som ett landskap med stora skillnader. Intressant tycker jag att träffa på landskapsmetaforen (Liljegren kommande) som används i den här omfattande professionssociologiska studien.

En annan intressant aspekt är att förklaringen bakom fenomenet eller begreppet förtroende tycks handla om beroende. Krav på legitimation och därmed formell kompetens för yrkesutövning verkar inte vara förklaringen till förtroende, men däremot möjligen erfarenheter av enskilda yrkesutövares kompetens (Svensson 2010).

Forskningen visar dessutom att professionella får starkast stöd av sina egna, det vill säga högre utbildade tilldelar professionella större förtroende än de med lägre utbildning. Vidare så har förtroendet för professionella ökat sedan 1996 fram till idag och då som sagt särskilt för ekonomer, psykologer och socionomer medan det minskat för endast präster (Svensson 2011).

Metod

Jag har använt mig av ett strategiskt urval av åtta legitimerade familjeterapeuter varav fyra är psykologer och fyra är socionomer i grundprofessionen. Det var svårt att få tag i psykologer med familjeterapeututbildning till skillnad från socionomer med samma vidareutbildning i närområdet eftersom det varit ganska få psykologer som utbildat sig under de tre tidigare utbildningsomgångarna som hållits vid institutionen för Socialt arbete vid Göteborgs universitet (Edstam 2008).

Via adresslistor från en klasskamrat med åtföljande rundringning fick jag kontakt med ett antal personer som var positiva till dels syftet med undersökningen men också till att låta sig intervjuas. En av intervjupersonerna hänvisade till en kollega på annan ort. En annan person

som jag fått kontakt med utifrån ett tidigare sammanhang ringde jag och frågade om det var möjligt att få göra en intervju med. En person träffade jag i början av min socionomkarriär och därför föll det sig naturligt att ta kontakt med vederbörande. Övriga personer som jag kontaktat har jag haft kännedom om men inte känt närmare, och vet därför att de är legitimerade familjeterapeuter sedan lång tid tillbaka och verksamma inom liknande arbetsområden som mitt eget.

Det visade sig att på ett par arbetsplatser fanns det inte fler just legitimerade familjeterapeuter med specifik grundprofession som socionom respektive psykolog. I något fall hade den legitimerade familjeterapeutiska kollegan annan grundprofessionen och någon legitimerad familjeterapeut samarbetade med en legitimerad barn- och ungdomsterapeut. Det professionella gränsarbetet konstruerades även i mötet med socionomer och psykologer som inte var legitimerade psykoterapeuter men kvalificerade på olika sätt utöver grundprofessionen.

Informanterna består av sju kvinnor och en man. Åldersmässigt är de mellan 40 och 65 år. Tillsammans representerar de verksamheter inom socialtjänst, skola, barnpsykiatri, vuxenpsykiatri och folkhälsa. Viktigt har varit att planera intervjuerna på så sätt att informanterna inte är från samma arbetsplats utan att de känt sig fria att konstruera sina tankar och berättelser utan att ta hänsyn till kollegor eller andra (i kafferummet!) på arbetsplatsen.

Intervjuerna tog i genomsnitt en timma och jag använde mig av en bordsbandspelare av äldre modell vid första intervjun, men då textmaterialet skulle transkriberas visade det sig att bandspelaren hade åldersbrister vilket innebar att intervjun fick göras om dagen därpå, vilket intervjupersonen omtänksamt nog var villig att medverka till.

Därefter använde jag till den andra intervjun en elektronisk diktafon som jag lånade från ett forskningsprojekt på min arbetsplats. Tyvärr hämtades diktafonen samt det tillhörande utskriftsprogrammet plötsligt och oväntat tillbaka vilket gjorde att situationen komplicerades på nytt. Jag lyckades därefter få tag på en ny diktafon (parallellt med att jag köpte en ny liten bordsbandspelare via nätet för säkerhets skull!) till de resterande intervjuerna. En väninna åtog sig därefter mot arvode att skriva ut intervjuerna då jag inte hade möjlighet att hinna själv.

Mitt analytiska förhållningssätt är abduktion vilket innebär att teori och empiri får samverka (Liljegren 2008) (<http://kvalitativ.metod.webs.com>). Intervjufrågorna är semistrukturerade och jag bearbetar och tolkar intervjuerna utifrån en kvalitativ innehållsanalys. Den kvalitativa forskningsintervjun är ett samtal om den mänskliga livsvärlden där den muntliga diskursen förvandlas till texter som tolkas (Kvale 1997). Valet att använda kvalitativ metod bestämdes av valet att genomföra intervjuer med syftet att belysa och tolka enskilda legitimerade familjeterapeuters erfarenheter av hur de ser på sin profession och sitt arbete med familjesystem och nätverk.

Att analysmetoden blev innehållsanalys beror på att kvalitativ innehållsanalys har fokus på texter och är en metod som bedömts relevant i sammanhanget.

Begreppet validitet i forsknings-sammanhang kan översättas med giltighet eller relevans där utgångspunkten och inte minst utmaningen för den delen, är att samla in data som är relevanta för problemställningen (Halvorsen 1992). För övrigt går det inte på ett regelmässigt självklart sätt att mäta validiteten empiriskt i en kvalitativ studie utan jag får bedöma och argumentera

för min ståndpunkt och räkna med att operationaliseringen av mina teoretiska begrepp kommer diskuteras och ifrågasättas.

Begreppet reliabilitet innebär tillförlitlighet som man bör börja fundera över långt före utformandet av intervjufrågorna fram till genomförandet av intervjuerna och den påföljande bearbetningen av textmaterialet (Kvale 1997).

Ett annat sätt att beskriva reliabilitet handlar om förmåga att motstå slumpinflytande i undersökningen av olika slag (Halvorsen 1992). Vid intervjuer är det viktigt att fundera över intervjuareffekter som kan uppstå som ett resultat av att intervjuaren uppträder under intervjun på ett sätt så att informanterna förstår medvetet eller omedvetet vad som förväntas av dem.

Eftersom jag valt att göra intervjuer i form av personliga möten med intervjufrågor så blir jag i sammanhanget och i interaktionen aktör. Min ambition har varit att trots den tematiska styrningen undvika en innehållsmässig styrning i möjligaste mån och jag har under intervjuerna kontinuerligt frågat och försökt klargöra om det uppkommit otydligheter eller tveksamheter

Då antalet intervjupersoner uppgick till endast åtta personer går det inte att dra några generella slutsatser av materialet.

Istället väljer jag att använda mig av begreppet analytisk generaliserbarhet (Kvale 1997) vilket verkar mest relevant utifrån min studie. Analytisk generaliserbarhet innebär att försöka urskilja och belysa gemensamma mönster eller kartor utifrån likheter och skillnader i de olika berättelserna eller svaren.

Förhoppningsvis kan de resultat som framkommer i min undersökning ge inspiration, tankar och idéer till kommande studier inom professionsforskningens område.

Vad gäller etiska överväganden så har jag använt mig av Vetenskapsrådets forskningsetiska principer i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (www.vr.se).

De fyra grundläggande kraven till skydd för individen är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Sålunda har jag informerat intervjupersonerna om syftet med min undersökning samt att jag kommer redovisa resultatet på så sätt att personerna förblir anonyma.

Både socionomernas och psykologernas berättelser och gränskonstruktioner presenteras under var och en av de fem kategorierna som rubriksatts med begrepp ur svarmaterialet vilka utgör mönster eller kartor genom de centrala skillnader mellan professionerna som blir belysta. Signifikanta citat från informanterna får bekräfta och fördjupa förståelsen av materialet och där jag medvetet valt att använda mig av flera citat för att resultatredovisningen på sätt blir mer spännande och kärnfull. Jag sammanfattar därefter resultaten med syfte att tydliggöra vad som framkommit. I min analys diskuteras jag de gränskonstruktioner som finns mellan professionerna och vad för slutsatser som är möjliga att dra från resultaten.

Resultat

Identitetsprojekt eller fortsättning på utbildningstråden

Det första temat (A) handlar om motiven till att utbilda sig till legitimerad familjeterapeut. Först presenteras resultaten från socionomerna och därunder psykologerna. Den kursiverade texten är citat från informanterna hämtade ur intervjumaterialet och den okursiverade texten är min egen sammanfattning

(socionomerna)

För flertalet socionomer är familjeterapeutlegitimationen en viktig faktor för yrkesidentiteten och möjligheten att genom ökad kunskap bli mer kvalificerad i yrkesrollen tillsammans med den arbetslivserfarenhet och de utbildningar man tidigare tillskansat sig.

”Det var att samla ihop mina utbildningar och få legitimitet”.

För någon var legitimationen och den specialisering den innebar att bättre kunna förstå och påverka, och istället för att göra vertikal karriär försöka bli duktigare och specialisera sig. Flera nämner intresset och glädjen av att arbeta systemiskt med familjer och andra nätverk. Någon menar att förväntningar och påtryckningar från arbetsgivaren påverkade motivet och valet att vidareutbilda sig. Familjeterapeututbildningen har även lockat för det har funnits kompetenta personer som varit förebilder och föregångare.

”Det föll sig naturligt och det var en våg kan man säga med inriktningen i verksamheten som uppmuntrades i slutet av 80-talet.”

(psykologerna)

Någon prövade kurser i familjeterapi redan under psykologutbildningen och såg behovet och användbarheten av att ha ett familje- och systemperspektiv.

”Det är verksamt, det behövs, man behöver ett arbetsredskap.”

En annan person menar att psykologutbildningen hade fokus på individen och det var viktigt att bredda kunskaperna. Familjeterapeututbildningen blev även en aha upplevelse där tankar och system gick att applicera på nervsystemet som förstärkte kunskapen inom neuropsykologin vilket utgjorde ytterligare en dimension.

”Föreläsaren började tala om universum och jag tänkte, var har jag kommit nu, men sen förstod jag ganska fort det tänket, och att helheten blir mer än summan av delarna.”

En person nämner tidsandan på sjuttioalet och personliga erfarenheter från den egna uppväxten och någon annan berättar att valet att utbilda sig till familjeterapeut hörde ihop med livet och fortsättningen på utbildningstråden.

Sammanfattning

Motiven till att utbilda sig till legitimerad familjeterapeut skiljer sig åt för professionerna men det går även att urskilja likheter. Exempelvis nämner båda professionerna motiv av nyfikenhet, glädje och intresse av att arbeta systemiskt.

I ett uppsatsarbete från Umeå universitet (Erosson 2010) där syftet var att ta reda på varför man väljer att utbilda sig till legitimerad psykoterapeut, visade det sig att fler socionomer

jämfört med psykologer betonade de egna svårigheterna som exempelvis barndomstrauman och liknande som motiv till att yrkesvalet.

Vidare framkom i undersökningen när det gällde personlig utveckling och personliga erfarenheter, som exempelvis att utveckla yrkesrollen och få ökad kunskap, en tydlig skillnad beroende på vald teoretisk inriktning i psykoterapeutyrket.

De psykoterapeuter med främst relationell inriktning betonade egna bekymmer och barndomsminnen som en del av motivet att välja psykoterapeutyrket. Den typen av motiv framhölls inte av dem som jämförelsevis arbetade med kognitiv beteendeterapeutisk inriktning (Erosson 2010).

Det verkar som om socionomernas motiv till att vidareutbilda sig till familjeterapeuter främst handlar om förstärkt yrkesidentitet och att bli mer kvalificerad i yrkesrollen genom specialiseringen som också ger större påverkansmöjlighet. Kanske toppar man i högre utsträckning sin yrkeskarriär med den legitimationsgrundande utbildningen. Man nämner legitimerade familjeterapeuter som varit förgrundsgestalter och som banat väg och utgjort goda förebilder.

I en utvärdering av psykoterapeutprogrammet med inriktning familj vid Göteborgs universitet (Edstam 2008) instämmer flertalet som har grundutbildning som socionom, att främsta målet är att bli legitimerad psykoterapeut och att utvecklas i arbetet.

För psykologerna blir det tydligt redan under grundutbildningen att det finns ett behov och en användbarhet av ett familjeperspektiv. Att fördjupa kunskapen genom att koppla den tidigare utbildningserfarenheten/ psykologin till den systemiska teoribildningen vilket utgjort en ny dimension.

För psykologerna handlar det inte på samma sätt om att få en yrkesidentitet utan familjeterapeututbildningen får sin plats bland andra utbildningar i den en långa raden av utbildningar som psykologerna tillägnat sig under ganska lång tid.

Psykologerna använder sig av vidareutbildningen till familjeterapeut som en del eller som ett tillägg till den tidigare utbildningen och den blir ett komplement snarare än ett mål till tidigare utbildningserfarenheter.

Familjeperspektivet och familjeterapeututbildningen läggs till de övriga utbildningarna som bidrar till helheten i yrkesprofessionen som psykolog.

Båda professionerna talar om djup och bredd med lite olika innebörd. Inom socionomgruppen ger legitimationen och den specialisering den innebär både kunskapsmässig fördjupning men också bättre påverkansmöjlighet. Istället för vertikal karriär i form av chefskap inom socionomyrket går det att specialisera sig inom det familjeterapeutiska området.

Psykologerna med fokus på individen ser främst fördelen med att få kunskapsbredd och att genom familjeterapeututbildningen kunna applicera de nya kunskaperna på de tidigare utbildningserfarenheterna vilket fördjupar förståelsen.

Kvalitetsgaranti eller yrkestradition

Det andra temat (B) handlar om synen på rollen som legitimerad familjeterapeut. När är rollen enkel och när är den svår? Hur gestaltas eller konstrueras den ”professionella retoriken” på arbetsplatsen och hur märks skillnader och likheter gentemot kollegor som i grundprofessionen är socionom respektive psykolog?

(socioconomerna)

En socioconom tycker sig ha fått lite av en expertroll på grund av familjeterapeutlegitimationen och menar att det är något i det omgivande samhällets sätt att se på legitimationen som fenomen, som påverkar hur man själv upplever att ha respektive att inte ha legitimation.

”Det finns en status i det här med att man har legitimation och också en mytbildning kring att det är något fint, något stort.”

Familjeterapeutlegitimationen blir viktig i yrkesrollen avseende hur man blir tillfrågad men även hur man blir presenterad och det påverkar känslan av utökat ansvar i yrkesrollen.

”Man kan känna sig som specialist och blir ofta tillfrågad om det, det är som om man har två utbildningar som socioconom.”

Vidare är det ingen skillnad mellan professionerna om man jämför en socioconom med grundläggande psykoterapiutbildning och psykologen med psykologlegitimationen, eftersom psykologerna inte har mer kompetens för psykoterapi och skall inte bedriva psykoterapi utan handledning.

”Det är villfarelse gentemot befolkningen när de utger sig för att vara någonting de faktiskt inte har utbildning för.”

En person menar att under psykologutbildningen skolas studenterna in i mytbildningen om den mer kvalificerade och specifika kunskapen om psykologin kopplad till den mänskliga hjärnan och det är psykologisk kunskap jämfört med terapeutisk kunskap som lärs ut på terapeututbildningen.

”Terapi är relationer och samband och den kunskapen får man faktiskt på socioconomutbildningen.”

Skillnader mellan professionerna är olika teoretiska referensramar där psykologerna företräder ett individperspektiv och socioconomerna ett systemperspektiv där den familjeterapeutiska vidareutbildningen är en förutsättning för att kunna använda systemperspektivet. Likheter mellan legitimerade familjeterapeuter märks i ställandet av frågor oavsett grundprofessionen. Rollen är svår när det inte är möjligt att nå samsyn och behandlaren kommer in i ett skede då ärendet pågått en tid.

”Då måste man fasa ihop sig med psykologen, absolut och jag ser till att vi måste enas även om vi tänker olika, man kan inte fastna så i svårigheter utan de måste lösas och det gör att man själv har tvingats in i gränder där man inte kan driva familjetemat lika hårt, utan man får säga, hit kom vi, vi kan inte göra mer här nu.”

Någon menar att rollen som legitimerad familjeterapeut innebär att ta ansvar för sin legitimation och väljer man att inte använda sig av evidensbaserad forskning så bör man inte eftersträva att bli legitimerad eftersom vetenskapsidealet är en del av legitimationen.

”Legitimationen skall ju garantera att detta är en person som håller sig på något sätt till sanningsbegreppet och verkligheten och att man är en person som genomgått en lång utbildning och med tanke på vad flera familjeterapeuter säger och gör så borde de lämna tillbaka licenserna”

Ibland skapas den familjeterapeutiska rollen själv eller tillsammans med andra legitimerade familjeterapeuter beroende på arbetsplats och organisation.

”Min roll bärs ju nästan av mig själv för min utbildning, den blir inte informerad och det finns inga särskilda förväntningar på min roll som just familjeterapeut”.

Tidigare värderades en legitimationsgrundande utbildning med högre lön men idag annonserar inte arbetsplatserna efter legitimerad personal och det finns inte några direktiv som påtalar familjeterapeutiska arbetsuppgifter. Tidigare var socionomer verksamma i familjeterapeutiskt arbete men det har skett en förskjutning av behandlingsmetoder och blivit otydligt avseende vad familjeterapeutiskt arbete innebär.

”Just familjeterapin har guppat omkring och inte hittat sitt utrymme.”

En skillnad mellan socionomer och psykologer är att socionomen pratar om riskfaktorer, riskomständigheter och social historia och psykologen är kunnig på diagnostik.

”Kan inte påminna mig att det skulle vara någon skillnad utifrån att man har olika grundutbildning när man som socionom och psykolog antar familjeperspektivet och sitter som familjeterapeuter tillsammans, sen har vi såklart lite olika kunskaper.”

(psykologerna)

Som psykolog är uppgiften att representera den psykologiska kunskapen oavsett vad arbetsplatsen önskar för kunskap. Det går inte att skilja psykologkunskapen från den familjeterapeutiska kunskapen eller kompetensen för att arbetet som legitimerad familjeterapeut är en vidareutbildning på psykologutbildningen. Rollen innebär ett ansvar i diskussionen kring syftet med behandlingen och varför upplägget av behandlingen ser ut som det gör.

”Min roll innebär att ta ansvar för att jobba med ett familjeperspektiv i behandlingen, ett ansvar för att motverka polarisering mellan individ och familj, att ha ett familjeperspektiv även om man träffar en individ och att en behandlingskontakt kan se olika ut i olika skeden.”

Yrkesspecifikt bidrar psykologen med bedömning och utredning som föregår planeringen eller upplägget av behandlingen. Rollen uppfattas svår när utredningen behöver förklaras eller kommuniceras eftersom den innebär olika för olika personer. Dels kan svårigheterna bero på hur organisationen ser ut där arbetsuppgifterna utförs, men även grundprofessionen har betydelse. En utredning görs inte bara utifrån individfokus eller en objektiv syn på en individ utan även i samspel med ungdomar, barn och föräldrar.

”Att det inte bara handlar om individens inre utan också om individen i sitt sammanhang, svårt när detta ställs som motvikt mot varandra, det ena eller det andra, det är antingen eller, olika synsätt, då är det viktigt att vara tydlig i hur jag tänker, vad ingår, vad menar jag med en utredning, det blir väldigt viktigt att specificera innebörden i begreppet.”

Någon menar att det finns ett motsatsförhållande mellan det psykodynamiska och det systemiska perspektivet men direktiven är att båda perspektiven skall representeras och handledning erbjuds utifrån båda teoretiska utgångspunkterna. Socionomer företräder det systemiska perspektivet och sjuksköterskor och psykologer företräder det psykodynamiska perspektivet.

”Jag har brottats med det, att få ihop mer, för mig är det ingen motsättning, men alla har inte den utgångspunkten och det handlar ju om vad man har för utbildning.”

Den familjeterapeutiska rollen är enkel ur ett systemiskt perspektiv i mötet med kombinationer av människor, föräldrar, lärare, socialtjänst och barnpsykiatri.

”Ibland känner jag en vördnadsfull distans eller misstänkliggörande avseende var jag kommer in, vem som skall skärskåda mitt arbete, det kan både vara revirtänkande eller att detta tillhör inte mitt uppdrag.”

Sammanfattning

Socionomen får en expertroll som legitimerad familjeterapeut genom både yrkeskunnandet och det ansvar som legitimationen innebär och som legitimerad familjeterapeut måste ett vetenskapsideal hanteras vilket inte alla socionomer som är legitimerade familjeterapeuter väljer att göra.

Vidare så får den familjeterapeutiska rollen skapas själv och idag värderas inte rollen som tidigare vilket handlar om att det skett en förskjutning till förmån för andra metoder än de som den legitimerade familjeterapeuten erbjuder och dessutom får inte en legitimerad familjeterapeut högre lön. Det skall inte heller vara någon skillnad mellan professionerna för vare sig socionomen med en grundläggande psykoterapiutbildning eller psykologen med sin psykologlegitimation har kompetens för att bedriva psykoterapi utan handledning, men det finns tankar om att psykologerna ändå gör det utan handledning före vederbörande har terapeutlegitimationen. Det finns även en mytbildning om att den specifika psykologkunskapen kopplad till den mänskliga hjärnan är mer kvalificerad kunskap än annan kunskap vilket kan diskuteras.

En betydande skillnad mellan professionerna visar sig genom de olika teoretiska referensramarna och om man tänker likheter mellan legitimerade familjeterapeuter med olika grundutbildning så märks det på hur frågor ställs.

Skillnader mellan professionerna märks även i utredningssammanhang där det är psykologen som i första hand träffar barnet och rollen försvåras när professionerna fastnar i olika synsätt som har med utbildningsbakgrunden att göra. En åtskillnad i roller kan förenklat vara att socionomen gör riskanalyser utifrån livsomständigheter och psykologerna arbetar utifrån diagnostik.

För psykologerna blir rollen som legitimerad familjeterapeut att främst representera den psykologiska kunskapen för det går inte att skilja psykologkunskapen från den familjeterapeutiska kunskapen eller kompetensen eftersom familjeterapeututbildningen är en vidareutbildning på psykologutbildningen. Traditionsenligt handlar rollen om ansvar för syfte och upplägg av en behandling inklusive bedömning och utredning vilket gäller även inom det familjeterapeutiska samarbetet med andra professioner.

Rollen är svår menar någon när kunskap saknas om att en utredning inte bara handlar om individen utan också om samspelet med barn och föräldrar. Skillnaderna mellan professionerna märks mellan den psykodynamiska och systemiska teoribildningen och båda synsätten skall få utrymme. Detta medför att handledning måste omfatta kunskap utifrån båda perspektiven där socionomer företräder det systemiska perspektivet och sjuksköterskor och psykologer företräder det psykodynamiska perspektivet. Rollen som psykolog och legitimerad familjeterapeut innebär att värna om familjeperspektivet och rollen är enkel ur systemiskt perspektiv i mötet med olika system och kombinationer av människor

Ånys märks skillnader professionerna emellan. Socionomerna får en expertroll och det stora flertalet vet vikten av att förvalta de påbud och krav som legitimationen innebär även om inte alla socionomer väljer att göra det.

Samtidigt får socionomerna i högre utsträckning bära sin roll själva och även saluföra den då de familjeterapeutiska metoderna idag fått backa tillbaka till förmån för andra behandlingsmetoder. Psykologerna har draghjälp i rollen som legitimerad familjeterapeut genom den tradition och status som psykologyrket haft sedan lång tid tillbaka. Skillnader finns också vad gäller teoribildning vilket visar sig i samarbetet professionerna emellan.

Ett möte över generationsgränserna eller ett försprång

Det tredje temat (C) handlar om yrkesutövningen där jag dels undrar vad man väljer att kalla sig för men också vad det innebär att arbeta som legitimerad familjeterapeut.

(socionomerna)

En socionom väljer att kalla sig för socionom som är grundprofessionen, och i klientarbete lägger till legitimerad psykoterapeut.

”Och i telefonkatalogen står det socionom, det sitter ju i ryggmärgen.”

Socionom och legitimerad psykoterapeut stärker yrkesidentiteten. I vissa fall används legitimerad familjeterapeut, och det är när utbildning efterfrågas eller familjen undrar vem de skall prata med och om vad.

”Jag talar om det för att trygga dem.”

Det framkommer att i privat verksamhet får begreppet legitimerad familjeterapeut större betydelse eller genomslag. De som söker familjeterapi privat är mer intresserade eller kunniga om vad för olika terapiformer som finns.

”Vad man blir kallad handlar om vad man blir speglad i, här blir man socionom fast överutbildad sådan, det andra är liksom bara plus plus”

Någon menar att i de fall en person väljer att inte skriva eller berätta att den är legitimerad familjeterapeut är det kanske ett utslag av jantelagen i någon bemärkelse, eller så har personen ifråga inte läst några böcker på utbildningen eller har inte något att vara stolta över.

”Men det är inte en ovanlig tanke bland socionomerna, vad kan jag egentligen, jag kan ingenting och vad har jag egentligen lärt mig, och så tror jag vi alla tänker ibland, jag tänkte nog efter de här tre åren att jag kanske inte kan allt med familjeterapi, men jag är liksom ändå en erfaren, klok person, jag är värd den här titeln, har ändå någon idé om att jag bär upp den.”

För socionomerna handlar familjeterapeutiskt arbete om att genom självkännedom och självreflektion se sambandet, se systemet, se nivåerna och kopplingarna däremellan. Familjeterapi är konsten att tala och lyssna tillsammans med familjen över generationsgränserna, öka förståelsen, hitta strategier, översätta och hjälpa att tala med varandra.

Någon har erfarenhet av att psykologer men även andra ifrågasatt vad socionomer gör för något och undrat över den familjeterapeutiska traditionen med videoinspelningar av terapiesessioner med familjer som därefter både visats och analyserats.

”Men flera av dem har ju någon väldigt förvirrad negativ bild av socionomerna, varav jag inte riktigt förstår varför, vad det fyller för funktion.”

(psykologerna)

En person är anställd som psykolog och presenterar sig ofta som psykolog och familjeterapeut men nämner inte alltid familjeterapeut.

”Det blir så många titlar att rada upp på något sätt och det har att göra med att jag är anställd som psykolog, det ingår i psykologrollen, jag vill inte skilja ut det ena från det andra.”

Skillnaden mellan socionomer och psykologer som är legitimerade familjeterapeuter är att socionomen inte kan göra bedömningar genom utredning av individen och hur individen fungerar psykologiskt. Här behövs fördjupad utbildning eftersom det uppstår diskrepans mellan professionerna då de gått den legitimationsgrundande psykoterapeututbildningen med inriktning familj. Flera av psykologerna uppfattar att det varit svårt att diskutera skillnaderna mellan professionerna på familjeterapeututbildningen där de teoretiska ståndpunkterna haft svårt att mötas.

”På utbildningen hamnade vi lätt i att det inte är förenligt, ett laddat ämne, det räcker inte med att jobba utifrån en viss metod eller skolbildning för alla som söker dig, utan man måste tänka att vi kan göra även andra insatser och då veta var gränsen går för min förmåga eller vad jag kan göra, den överblicken behöver man ha med.”

En person väljer att kalla sig för psykolog vilket är enklare än specialistpsykolog, neuropsykolog eller psykoterapeut. Men i sammanhang med familjer blir benämningen även legitimerad familjeterapeut.

Skillnader och likheter gentemot legitimerade kollegor som i grunden är socionom respektive psykolog har med grundutbildningen att göra.

”På psykologutbildningen, redan där började vi nosa på detta och läste om det här, vi började tillbaka i historien från sekelskiftet och fram, och sen framväxten av familjeterapin, så när jag började på familjeterapiutbildningen så var det naturligt för mig, och då blir det ju inte bara repetition naturligtvis.”

Familjeterapiutbildningen uppfattades som en befrielse, jämfört med psykologutbildningen som krävde vetenskapliga artiklar vilka skulle bevisas och bekräftas.

Likheter mellan professionerna är att socionomer och psykologer är mer samstämda när exempelvis ärenden diskuteras. Olikheter är att kuratorerna till skillnad från psykologerna har brottats med en befattningsbeskrivning för att hitta sin roll.

”Vi är inne i ett tänk och vi besvarar frågor vi känner igen.”

Som legitimerad familjeterapeut är man mer ansvarsfull och det måste vara ett professionellt arbete. I dagsläget efterfrågar inte arbetsgivaren psykoterapeutlegitimationen utan grundläggande psykoterapiutbildning är tillräcklig. Skillnaden avseende icke legitimerade terapeuter märks i erfarenheten och för personer med endast basutbildning så har psykoterapeutlegitimationen blivit viktig.

När det gäller skillnader och likheter avseende legitimerade socionomer och psykologer handlar det om hur kunskapen används. Även ålder och erfarenhet är viktiga aspekter.

”Jag tror det handlar om djup och bredd och timing, att använda kunskapen inte bara utifrån egna behov just då, utan när det kan tas emot.”

Familjeterapeutiskt arbete utmärks av det alliansskapande mötet där samtalet blir viktigast. Olika familjeterapeutiska metoder används som exempelvis det cirkulära samtalet, språkssystemiskt förhållningssätt och narrativ metod.

”Jag är inte riktigt nöjd med hur jag vävt samman det, men efter mötet sa en person att jag var väldigt bra, att liksom sila all information från alla håll, och sen så hade jag också en dramatiserande förmåga.”

Sammanfattning

Socionomen kallar sig för socionom som är grundprofessionen och lägger till legitimerad familjeterapeut i klientarbete. De kallar sig ibland även kurator men i officiella sammanhang socionom och legitimerad familjeterapeut. Yrkesidentiteten stärks med titeln socionom och legitimerad psykoterapeut och väljer man att inte använda sig av yrkestiteln legitimerad familjeterapeut kan det kanske handla om oklarheter avseende vad man kan eller gör. Kanske kan det också bero på jantelagen menar någon.

Andra yrkesprofessioner ifrågasätter ibland metoderna inom familjeterapin som exempelvis det här med att filma sessioner. Det som man konkret gör i det familjeterapeutiska arbetet som socionom är att genom självkännedom och självreflektion se sambanden, systemen, nivåerna och kopplingarna däremellan som man samtalar om över generationsgränserna.

Psykologen presenterar sig som psykolog och legitimerad familjeterapeut men nämner inte alltid legitimerad familjeterapeut eftersom familjeterapeut ingår i psykologrollen. Och det är enklare att benämna sig som psykolog än specialistpsykolog, neuropsykolog eller psykoterapeut men i mötet familjer är tillägget legitimerad familjeterapeut.

Skillnaden mellan professionerna är kunskapsmässig diskrepans eftersom socionomerna inte kan göra bedömningar genom utredning av hur individen fungerar psykologiskt och därför behövs fördjupad utbildning avseende detta. De här skillnaderna märks efter den genomgångna familjeterapeututbildningen där de olika teoretiska ståndpunkterna lätt hamnade i ett motsatsförhållande vilket försvårade kunskapsinhämtandet.

Vissa skillnader har med grundutbildningen att göra där psykologen genom en historisk tillbakablick tidigt får ta del av familjeterapins framväxt vilket blir ett försprång kunskapsmässigt.

En psykolog nämner kuratorerna som fortfarande idag brottas med en befattningsbeskrivning vilket påverkar yrkesidentiteten. Detta till skillnad från psykologerna som både yrkes- och traditionsenligt har ett tydligare uppdrag. Det finns även en uppfattning om att familjeterapeututbildningen inte ställer vetenskapliga krav jämfört med olika psykologutbildningar.

Skillnader mellan legitimerade familjeterapeuter med olika grundprofession märks genom hur kunskapen används liksom ålder och erfarenhet. Det psykologerna gör i det familjeterapeutiska arbetet är att skapa allians genom samtalet som är viktigast. Metoderna

varierar och kan exempelvis vara det cirkulära samtalet, språkssystemiskt och narrativt förhållningssätt.

Det blir tydligt att utbildningsbakgrunden och utbildningserfarenheterna kommer i fokus främst hos psykologerna. Några påpekar att kunna bedöma, utreda och vägleda vidare handlar om en kunskapsmässig överblick som är nödvändig i terapeutiskt arbete och som psykologerna får kontinuerligt genom grundutbildningen men därefter även genom olika vidareutbildningar.

Psykologerna hänvisar återkommande till psykologutbildningen som den bas eller utgångspunkt som går att bygga vidare på. Socionomerna berättar inte om utbildningserfarenheter och hänvisar inte heller till grundutbildningen i lika grad som psykologerna. Psykologerna adderar de familjeterapeutiska kunskaperna och talar positivt om delar av familjeterapeututbildningen som tillfört nya dimensioner. En person berättar målande om hur de systemteoretiska begreppen gick att använda på nervsystemet som i sin tur gick att koppla ihop med neuropsykologin.

En sorts logik i motsats till det mångfasetterade eller helheten

Fjärde temat (D) belyser legitimationens betydelse i grundutbildningen och ställer frågan om den har betydelse och i så fall vilken för den legitimerade familjeterapeuten?

(socionomerna)

Socionomutbildningen är en generalistutbildning med en mängd fördelar genom kunskapen att koppla ihop olika nivåer, från det individuella perspektivet till grupperspektivet och samhällsperspektivet vilket psykologerna inte har utbildning för.

”Men man är ju inte specialist på något specifikt som kanske gör något med självbilden och hur man ser på sin profession, kanske ser man inte styrkan som generalist.”

Grundutbildningen för socionomerna behöver fördjupas när det gäller diagnostik och kunskapen om psykiska sjukdomar.

”Man känner sig säkrare och får extra tillskott.”

Vad gäller legitimationens betydelse i grundutbildningen så mäter den inte psykologens skicklighet utan legitimationen påverkar självbild och självkänsla.

”Det säger inget om kvaliteten på jobbet vederbörande utför, utan väldigt mycket handlar om hur man ser på sig själv och tänker om sin profession kopplat till det arbete man skall utföra.”

En socionom med en familjeterapeutisk utbildning är en oslagbar kombination jämfört med en psykolog med familjeterapeutisk utbildning. Psykologens individperspektiv kopplat med familjeperspektivet och systemperspektivet utgör en sorts logik, men innefattar färre perspektiv jämfört med socionomens olika perspektiv kopplat med systemperspektivet som är mer mångfasetterat.

”Generalistperspektivet kopplat med systemperspektivet det blir ett vitt, brett och kompetent perspektiv.”

I sjukvården blir socionomerna specialiserade jämfört med socionomer inom andra verksamheter, och eftersom socionomerna redan är kvalificerade så talas inte om legitimation.

”Jag tror att kollegorna är nogga med att bygga på specifik kunskap, det är inte alltid det måste gå mot psykoterapi, utan det kan vara nätverksutbildningar och annat.”

Orsaken till att socionomerna inte är legitimerade beror på att de är en bred yrkesgrupp och att utbildningarna inte verkar inom en vetenskaplig tradition.

”Vi lär oss inte det vetenskapliga tänkandet på samma sätt som man gör inom sjukvården, och då skall man väl inte ha legitimation, vi har inte traditionen och det är inget skumt med att socionomer också har svårt för det här med evidensen i och med att vi inte är skolade i det.”

Skillnaderna jämfört med psykologerna handlar framförallt om utbildning. De är utbildade i en annan vetenskaplig tradition med olika experiment och på så sätt närmare biologin.

”Genom utövandet av familjeterapi får vi nog någon slags skärpning, och jag tänker på legitimationen och att jag är försiktigare på ett bra sätt, med vad jag säger, tror faktiskt det, jag måste leva upp till legitimationen och liksom och förhålla mig till den.”

Psykologen men även socionomerna sätter diagnoser. Om det råder olika meningar om vilken diagnos som skall dokumenteras så är det läkaren och psykologen som avgör frågan. Skulle psykologen känna tvekan så avgör läkaren vad som skall gälla.

(psykologerna)

Legitimationen i grundutbildningen ger kunskap om yrkets juridiska regler inom hälso- och sjukvården och innebär ett försprång när man blir legitimerad familjeterapeut. Det är viktigt att veta innebörden av att vara yrkesverksam som legitimerad psykoterapeut eftersom det rör lagar och skyldigheter.

Skyldigheterna som legitimerad familjeterapeut sammanfaller till stor del med skyldigheterna som legitimerad psykolog, och det finns en tydlig tradition med ett etiskt råd i psykologförbundet.

”Där har man mer arbete att göra som socionom, det blir mer att sätta sig in i och det blir en större förändring när legitimationen kommer som legitimerad terapeut.”

Terapeutlegitimationen är en vidareutbildning på psykologens grundutbildning och anställningen är utifrån yrkesutbildningen som psykolog. Legitimation finns i grunden och vederbörande har från början valt att arbeta som terapeut och har grundkunskaperna. Detta är olikheter rent utbildningsmässigt där socionomer och psykologer har olika förutsättningar.

”Det här att bli legitimerad färdig familjeterapeut kanske blir mer en yrkesidentitet för en socionom än en psykolog, om jag jämför mig själv med mina kursare som var övervägande socionomer i sin grundutbildning.”

Som psykolog kan man välja att specialisera sig och det finns en specialiseringsordning som är ny som psykologförbundet håller i för att bland annat undvika dubbla legitimationer.

”Man är psykolog, punkt slut och sedan kan man specialisera sig inom sitt yrke, det blir så olika när man kommer in på steg två utbildningen, så att säga.”

En annan person menar att legitimation i grundutbildningen betyder förberedelse för familjeterapeututbildningen vilket innebär att skillnader märks gentemot personer som inte gått en grundläggande psykoterapeututbildning och inte är legitimerade psykoterapeuter.

”Man känner man sitter själv, man tappar liksom kontakten, kan vara både psykolog och socionom, det handlar om ett kunskapsglapp för när jag jobbar med en socionom som är legitimerad terapeut så klickar det.”

Psykologen och socionomen är likvärdiga om båda är legitimerade familjeterapeuter. Även om psykologen har fler glasögon på samtidigt så hanterar inte psykologen alla dessa ”ögon” på samma gång. Psykologen har däremot en terapeutisk fördel på grund av kunskapsmängden.

”Sitter säkrare, jag blir trygg i det, jag ger inte intryck av att tappa fotfästet, dom upplever mig nog ganska stabil.”

Skillnader mellan socionomer och psykologer som är legitimerade familjeterapeuter handlar om kunskapsmängden både på djupet och bredden. Inlyssnandet ökar desto fler referensramar terapeuten besitter.

”En skillnad exempelvis är när socionomen säger till föräldrarna att det här kan vi nog inte tänka hör ihop med det här, och då smäller det, medan jag suttit och inte är färdig med min analys eller tagit någon ställning än.”

Det är ett handikapp för socionomerna som inte har legitimation i grundutbildningen eftersom mycket tyder på en alltmer ökad specialisering.

”Många socionomer har varit ängsliga att de skall försvinna ur organisationen överhuvudtaget, så att det är klart att det har med oro, självkänsla och stress att göra, och det är nerförsbacke för familjeterapin just nu och att socionomgruppen satsar på det som en vidareutbildning är lite olyckligt.”

Legitimationen i grundutbildningen innebär ett ansvar och förutsätter att vederbörande håller sig uppdaterad om forskningsutvecklingen. Det medför respekt och arbetsuppgifterna får utföras ifred. Psykologutbildningen bidrar till självkänsla eftersom det är en gedigen sammanhängande utbildning med många kurser. Dessutom är utbildningen populär och svår att bli antagen till.

”Jag behöver inte säga så mycket, jag kan vila mig lite i min roll medan socionomen känner en pinne i ryggen att hävda sig eller tala om att man vet, att alla utgår från att man kan. Tror skillnaderna handlar om att man är fången i sin yrkesroll, att man skall uttala sig om saker på ett visst sätt, och kanske ser man inte helheten då. Socionomen vill ge svar eller hjälp till lösning och där har vi ju kanske hjälp av vår psykologutbildning, att det inte är så tvärsäkert att man behöver komma med det eller veta det med en gång, och det är ett förhållningssätt i utbildningen, att terapi är också att tystnaden kan arbeta för oss.”

Sammanfattning

Socionomutbildningen är en generalistutbildning med fördelar utbildningsmässigt som kunskapen att koppla ihop olika nivåer, från individ till grupp till samhälle vilket psykologen inte kan på samma sätt eller lär sig genom psykologutbildningen. Däremot behöver grundutbildningen för socionomer både förbättras och fördjupas vilket kommer påverka

socionomernas självbild. Men legitimationen i psykologutbildningen mäter inte psykologens skicklighet utan påverkar mer självbilden och självkänslan. Vidare är socionomen med familjeterapeutisk utbildning oslagbar i jämförelse med psykologen. Psykologens individperspektiv kopplat med familjeperspektivet och systemperspektivet är en sorts logik men med färre perspektiv jämfört med socionomens olika perspektiv kopplat med systemperspektivet som är mångfasetterat.

Legitimationen i grundutbildningen har betydelse i sjukvården och där är socionomerna specialiserade men inte i andra verksamheter. På vissa arbetsplatser talas inte om legitimation eftersom socionomerna är kvalificerade på annat och kanske har inte professionsfrågor fått utrymme eftersom man redan är stolt i sin yrkesutövning samt haft ledstjärnor att lära av som burit rollen med respekt. Att socionomerna inte är legitimerade beror att en vetenskapliga traditionen saknas jämfört med psykologens utbildningstradition av både experiment och närhet till biologin. Legitimation i grundutbildningen är en fördel beroende på var man arbetar och med behandling följer ansvar och då bör man vara legitimerad. Både socionomer och psykologer har möjlighet att sätta diagnoser inom sjukvården men om det blir meningsskiljaktigheter så avgör psykologen vilken diagnos som skall gälla.

Som psykolog finns ett försprång med legitimationen från grundutbildningen när man senare utbildar sig till legitimerad familjeterapeut och måste ha kännedom om yrkets juridiska regler. Innebörden av att vara yrkesverksam som legitimerad familjeterapeut handlar om lagar och skyldigheter som sammanfaller med skyldigheterna i arbetet som legitimerad psykolog där det finns en tydlig tradition med ett etiskt råd.

Familjeterapeututbildningen är en vidareutbildning på psykologens grundutbildning och anställningen är utifrån grundutbildningen som psykolog. Legitimationen finns i grunden där psykologen valt att arbeta som terapeut och redan tillägnat sig grundkunskaperna. Utbildningsmässigt har socionomen och psykologen olika förutsättningar och psykologen kommer få möjlighet framöver att specialisera sig under en ny specialistordning för att undvika dubbla legitimationer.

Psykologen och socionomen är likvärdiga som legitimerade familjeterapeuter och likvärdigheten handlar om att trots psykologens flera glasögon går det inte att se genom alla "ögon" på en gång. Däremot har psykologen en terapeutisk fördel på grund av större kunskapsmängd både på djupet och bredden. Förmodligen kommer det bli svårt för socionomen som inte har legitimation i grundutbildningen eftersom allt går mot ökad specialisering.

Med legitimation i grundutbildningen följer ett seriöst ansvar som innebär att man är uppdaterad forskningsmässigt vilket ger respekt och arbetsuppgifterna får utföras ifred. Man har som psykolog överblick över problemet och kan kommunicera med andra inom vården och hjälpa individer och familjer vidare när man ser att de föreslagna insatserna inte är tillräckliga. Psykologutbildningen ger större självkänsla för att den är en gedigen sammanhängande utbildning med många kurser, dessutom populär och svår att bli antagen till.

Här märks skillnader mellan professionerna där psykologerna kraftfullt lutar sig mot legitimationen i grundutbildningen och man talar om den viktiga långsiktiga livs- och utbildningsprocessen där man dels genom historien vet vad man gett sig in på men även att

man tidigt inriktat sig mot terapeutiskt arbete vilket medfört att man är uppdaterad forskningsmässigt och att har kunskap om etik och juridik.

Socionomerna är mer lågmälda och verkar på samma gång nöjda med det de företar sig men bekräftar även att en generalistutbildningen kanske bidrar till att självkänsla och självbild inte förstärks positivt på samma sätt som hos psykologerna.

I hälso- och sjukvården märks de kunskapsmässiga skillnaderna vad gäller diagnosättning där läkarna avgör om psykologen mot förmodan tvekar och psykologen avgör om kuratorn och psykologen är oense avseende diagnosticering. Psykologerna talar om överblicken och den nödvändiga "tajmingen" i familjeterapeutiskt arbete som förutsätter både djup och bredd kunskapsmässigt vilket psykologerna menar att socionomen inte behärskar på samma sätt. Och att detta visar sig även i skillnader i bemötandet i det familjeterapeutiska arbetet.

Humbug eller vetenskap

Femte temat (E) handlar om synen på familjeterapeuter som inte är legitimerade familjeterapeuter?

(socionomerna)

En socionom reagerar på debatten om att legitimationen i sig ger kompetens eftersom det handlar om vad legitimationen innefattar vilket innebär att en person som bedriver familjearbete och som inte är legitimerad familjeterapeut kan vara nog så duktig och kompetent.

"Som legitimerad psykoterapeut kan jag tänka mig att det finns många naturbegåvningar som kan jobba otroligt kompetent med människor och med familjer, men samtidigt är det samhällets kvalitetsstämpel, det är otroligt viktigt ur det perspektivet, hur skall annars klienterna veta hos vem de hamnar, de kan väl ha tur men likväl otur."

En annan menar att familjeterapifältet är en jättelik marknad och även om man tycker illa om fenomenet så går det inte att göra så mycket åt det.

"Det är motsägelsefullt, vetenskaplighet och spöken på samma gång."

(psykologerna)

"Det är väl jättebra att man kan ta in folk från olika håll, att man kan vara en duktig familjeterapeut, att man har olika erfarenheter med sig, men får ändå acceptera att man har olika lång väg att gå utbildningsmässigt innan man kan kalla sig familjeterapeut."

"Tror det förekommer mycket humbug"

"Det handlar om det vi sa nyss, om konsekvenserna av hur man går in och agerar i ett samtal, vad ger samtalet för öppning eller slutning, det är nog den stora grejen."

Sammanfattning

Det går att ifrågasätta debatten om att legitimationen i sig ger kompetens eftersom det hela handlar om vad legitimationen innefattar och i vilket sammanhang. Om en person bedriver familjearbete och inte är legitimerad familjeterapeut kan vederbörande vara nog så dugglig och kompetent ändå och vad gäller familjeterapifältet så har det utvecklats till en jättelik marknad som man får stå ut med. Motsatt måste man acceptera utbildningsmässigt olika lång väg att gå innan man får kalla sig familjeterapeut och det förekommer en hel del oseriöst familjeterapeutiskt arbete. Det handlar ju om att förstå konsekvenserna av hur man agerar och samtalar i mötet med familjen.

Analys och diskussion

Syftet var att intervjua legitimerade familjeterapeuter som är en yrkesgrupp och som skiljer sig åt vad gäller både erfarenhet och utbildningsbakgrund. De tillhör skilda professioner men har en gemensam kvalificerad vidareutbildning och det professionella gränsarbetet pågår ständigt både mellan men även inom professionerna.

Det här utrymmet eller gränslandet mellan professionerna blev jag intresserad av att undersöka vilket utgjorde idén studien.

I intervju svaren fann jag centrala begrepp som bildade mönster eller kartor vilka sedan blev till rubriker för respektive temaområde. Dessa begrepp blev någon sorts motsatspar som hjälpte mig navigera bland gränskonstruktionerna i gränslandet mellan professionerna.

Jag fann tydliga skillnader mellan professionernas gränskonstruktioner i de fem kategorierna och även likheter gick att urskilja om än färre. I kategorin (A) **Identitetsprojekt eller förlängning av utbildningstråden** är socionomernas motiv till att utbilda sig till legitimerade familjeterapeuter främst förstärkt yrkesidentitet och att bli mer kvalificerade i yrkesrollen genom specialiseringen men också genom påverkansmöjligheten.

Familjeterapeututbildningen är målet i karriären och istället för att göra vertikal karriär inom socionomyrket så kan man med fördel välja att specialisera sig inom det familjeterapeutiska området.

För psykologerna är familjeterapeututbildningen inte ett mål utan istället en förstärkning av yrkesrollen som primärt psykolog och de ser tidigt i grundutbildningen behovet och användbarheten av ett familjeperspektiv.

Motiven handlar inte om att få en yrkesidentitet utan familjeterapeututbildningen får sin plats i raden av utbildningar som psykologerna tillägnar sig under ganska lång tid.

Den blir en del eller ett tillägg och kompletterar tidigare utbildningserfarenheter.

För psykologerna bidrar familjeperspektivet och familjeterapeututbildningen till helheten i yrkesprofessionen som psykolog.

Gränsarbetet är särskiljande mellan professionerna och psykologerna dekonstruerar gränser eller kan sägas ha öppningsstrategier gentemot läkarprofessionen. En psykolog berättar i sammanhanget om hur de systemteoretiska begreppen gick att applicera på nervsystemet som i sin tur gick att koppla ihop med neuropsykologin vilket utgjorde en ny dimension. Socionomerna i sin tur dekonstruerar gränser mot psykologerna genom att utbilda sig i kvalificerat terapeutiskt arbete med ökat ansvar samt strävan mot den statushöjande legitimationen.

Andra gränskonstruktioner finns i hur professionerna uppfattar yrkesrollen som legitimerad familjeterapeut och i kategorin (B) **Kvalitetsgaranti eller yrkestradition** får socionomen en expertroll som legitimerad familjeterapeut genom yrkeskunnandet men också genom ansvaret som legitimationen innebär. De får även i högre utsträckning skapa den familjeterapeutiska rollen själv till skillnad från psykologerna som också utbildar sig till legitimerade familjeterapeuter, men har en fördel och hjälp i rollskapandet av den status och som psykologrollen traditionsenligt haft lång tid tillbaka. Psykologen blir expert genom psykologrollen som helhet medan socionomen blir expert genom sin grundprofession samt psykoterapeututbildningen.

Båda professionerna är överens om att den familjeterapeutiska rollen inte värderas på samma sätt idag som tidigare eftersom familjeterapeutiska metoder står tillbaka för andra metoder som främst psykolog- och läkarprofessionen värderar som mer kvalificerade och inte minst forskningsbara.

Skillnaden är däremot att psykologerna ser en fara med att legitimera sig mot familj eftersom allt tyder på en ökad specialisering vilket får konsekvenser för möjligheter till yrkesutövandet vilket socionomerna inte verkar oroa sig för på samma sätt.

Från socionomhåll skall det inte vara någon skillnad mellan professionerna om man jämför en socionom med grundläggande psykoterapeututbildning och en psykolog med psykologlegitimation eftersom psykologerna inte har mer kompetens för familjeterapi och skall inte bedriva psykoterapi utan handledning men uppfattas göra det ändå.

Med anledning av ovan nämnda synpunkter så diskuteras i förslaget om ny psykoterapeututbildning (2011:20 R) svårigheten att reda ut vad som är psykologisk behandling och vad som är psykoterapi.

Den nyexaminerade psykologen skall enligt examensbeskrivningen kunna bedriva psykologisk behandling och också psykoterapi under handledning. Detta innebär enligt rapporten att psykologisk behandling är underordnad psykoterapi vilket medför att psykologen måste studera vidare för att få bedriva psykoterapi självständigt, vilket ju är målet med psykoterapeutexamen. Men säger man vidare i rapporten, det är svårt att sakligt motivera vad som är skillnaden, för *”psykologisk behandling och psykoterapi skiljer sig mer inom respektive begrepp än mellan begreppen”*. Därför önskar psykologförbundet att målen för psykologexamen ändras så att psykologernas rätt att bedriva psykoterapi klargörs och man föreslår att psykologexamen och psykoterapeutexamen samordnas i relevanta delar.

Dessutom finns uppfattningen från socionomhåll om att det skapats en mytbildning om att den specifika psykologkunskapen kopplad till den mänskliga hjärnan är mer kvalificerad kunskap än annan kunskap, och att den därför värderas högre.

Mytbildning eller inte men i rapporten *Psykologin och det goda livet* (2009) som är en översikt av psykologers arbete i Västra Götalandsregionen, bekräftas att kunskapen om kopplingen mellan hjärnans funktion och psykologiska funktioner är i kraftig utveckling och användningen av den typen av kunskap är stor inom hälso- och sjukvårdens område och i dagsläget pågår forskning som dessutom är på frammarsch.

För psykologerna är rollen som legitimerad familjeterapeut att främst representera den psykologiska kunskapen och den går inte att skilja ut från den familjeterapeutiska kunskapen för arbetet som legitimerad familjeterapeut är en vidareutbildning på psykologutbildningen.

Här märks gränskonstruktionerna mellan professionerna som både sammanhållande och särskiljande. Socionomerna dekonstruerar gränser mot psykologerna avseende likheten i rätten för båda professionerna att bedriva terapi efter den legitimationsgrundande psykoterapeututbildningen samt vikten av att inneha legitimationen med dess ansvar och skyldigheter.

Men socionomerna konstruerar även gränser och ifrågasätter myten om den specifika kunskapen och psykologernas otydlighet vad gäller psykologisk behandling eller psykoterapi. Psykologerna å sin sida konstruerar gränser mot socionomerna genom öppningsstrategier mot läkarprofessionen vad gäller både statusfylld yrkestradition samt lång utbildningsbakgrund som innefattar arbetsuppgifter som bedömning, utredning och tillika forskningsanknytning vilket möter läkarprofessionens yrkesområde.

Dessutom hoppas psykologerna att det skall bli möjligt på sikt att utbilda sig till psykoterapeut inom den egna specialistutbildningen så att man på så sätt slipper dubbla legitimationer.

I kategorin (C) **Möte över generationsgränserna eller ett försprång** kallar socionomerna sig för socionomer och lägger till legitimerad familjeterapeut i klientarbete och yrkesidentiteten förstärks med titeln socionom och legitimerad terapeut. Psykologen presenterar sig som psykolog och legitimerad familjeterapeut men nämner inte alltid familjeterapeut eftersom den yrkesrollen ingår i psykologrollen. För psykologen är det enklare att kalla sig psykolog än specialistpsykolog, neuropsykolog eller psykoterapeut men i mötet med familjer blir benämningen också legitimerad familjeterapeut. Det socionomen gör i det familjeterapeutiska arbetet är att se sambanden, systemen och kopplingarna däremellan, man talar och lyssnar över generationsgränserna.

Psykologerna menar att kunna bedöma, utreda och vägleda vidare handlar om kunskapsmässig överblick i yrkesutövningen vilket är ett nödvändigt förhållningssätt i familjeterapeutiskt arbete. Den här överblicken får psykologerna genom sin grundutbildning och sedan kontinuerligt genom vidareutbildningar. En annan skillnad i professionernas grundutbildning är att psykologerna fått ett försprång genom att de tidigt tagit del av familjeterapins framväxt.

En skillnad menar psykologerna är också att kuratorerna inom hälso- och sjukvården tidigt brottades med en befattningsbeskrivning och att ännu idag måste kuratorerna kämpa med både utrymme och profilering kunskapsmässigt vilket påverkar självkänslan i yrkesutövningen.

Det som psykologen gör i det familjeterapeutiska arbetet är att skapa allians och sedan kan metoderna variera.

Det blir tydligt att för psykologerna kommer både utbildningsbakgrunden och utbildningserfarenheterna i fokus när de resonerar om yrkesutövningen. De hänvisar återkommande till psykologutbildningen som den bas eller utgångspunkt som gått att bygga vidare på och de adderar de familjeterapeutiska kunskaperna och talar positivt om delar av familjeterapeututbildningen som tillfört nya dimensioner.

Här märks gränsarbetet professionerna mellan genom att psykologerna konstruerar gränser mot socionomerna inom flera områden där en central skillnad gäller den kunskapsmässiga diskrepansen.

Psykologerna menar att socionomerna behöver fördjupad utbildning vilket märks professionerna emellan efter den genomgångna familjeterapeututbildningen där de teoretiska ståndpunkterna lätt hamnade i ett motsatsförhållande som försvårade kunskapsinhämtandet. Och på familjeterapeututbildningen ställdes dessutom inga krav på vetenskaplighet jämfört med olika psykologutbildningar menar psykologerna.

Gränskonstruktioner är även öppna eller sammanhållande mot socionomerna genom att psykologerna välkomnar de familjeterapeutiska kunskaperna och den systemteoretiska teoribildningen.

Socionomerna berättar däremot inte om tidigare utbildningserfarenheter och hänvisar inte heller till grundutbildningen i lika grad som psykologerna vilket kan ses som både särskiljande och sammanhållande gränskonstruktioner mot psykologerna. Det vill säga kanske finns ett ointresse av att jämföras med psykologerna eller motsatt en otydlig gränssättning avseende definitionen av vad den egna yrkesutövningen innefattar.

Under kategorin (D) **En sorts logik i motsats till det mångfasetterade eller helheten** är gränskonstruktionerna igen tydliga genom att socionomutbildningen är en generalistutbildning vilket inte psykologutbildningen är, men socionomutbildningen behöver förbättras och fördjupas menar båda professionerna.

Vidare är professionerna överens om att legitimationen i grundutbildningen påverkar både självbild och självkänsla och det handlar inte om skicklighet hos exempelvis psykologen.

Enligt socionomerna är socionomen med sin familjeterapeutiska utbildning oslagbar jämfört med psykologen som kopplar ihop individperspektivet med familje- och systemperspektivet vilket i sig utgör en sorts logik, men har betydligt färre perspektiv jämfört med socionomens olika perspektiv kopplat till systemperspektivet vilket blir mångfasetterat.

Några socionomer menar att eventuell legitimation i grundutbildningen inte diskuteras eftersom man redan är kvalificerad och stolt genom andra uppgifter vilket räcker, men man uppfattar också att legitimationen i grundutbildningen har betydelse avseende var man arbetar och arbetar man med behandling följer ansvar och då gäller legitimation i grundutbildningen.

Här konstruerar socionomerna gränser mot psykologerna vad gäller socionomernas syn på sin egen mångfasetterade kunskap med olika perspektiv och nivåer jämfört med synen på psykologerna som inte bedöms ha samma mångfald av kunskap.

Socionomerna dekonstruerar även gränser i önskan om fördjupad och förbättrad utbildning och ser vikten av legitimation för de yrkesgrupper som arbetar med behandling.

Enligt psykologerna har de ännu ett försprång med legitimationen från grundutbildningen när man utbildar sig till legitimerad familjeterapeut och måste veta yrkets juridiska regler.

Legitimationen finns i grunden där psykologen valt att arbeta som terapeut och redan har grundkunskaperna. Psykologen har därför en terapeutisk fördel på grund av större kunskapsmängd både på djupet och bredden. Detta medför att psykologen lättare kommunicerar med andra inom vården och kan vägleda vidare när de föreslagna insatserna inte är tillräckliga. Med legitimationen i grundutbildningen följer även ansvaret att hålla sig uppdaterad forskningsmässigt vilket ger respekt och arbetsro. Psykologutbildningen ger självkänsla för att det är en gedigen sammanhängande utbildning med många kurser och den

är dessutom populär och svår att bli antagen till. Det är annorlunda för socionomerna som inte har legitimation i grundutbildningen menar psykologerna vilket blir svårare eftersom allt går mot ökad specialisering.

En annan professionsmässig skillnad eller gränskonstruktion i det familjeterapeutiska arbetet menar några psykologer är att socionomer till skillnad från psykologer tenderar att i sitt agerande gå i försvar genom att snart veta, berätta och visa sig kompetenta. Psykologen kan till skillnad från socionomen vila i familjeterapeutrollen och inte känna kravet att hon eller han bör veta eller förmoda att omgivningen utgår från att vederbörande måste kunna.

Socionomen verkar ha en förväntan på sig om att ge en lösning på problematiken vilket psykologen inte på samma sätt känner förväntan om. Kanske menar psykologerna handlar skillnaderna om svårigheten att ta sig ur yrkesrollen som socionom och att man tror sig om att förlora helheten om man inte uttalar sig på ett visst sätt. Det verkar som om socionomen vill ge hjälp till problemlösning där psykologen med hjälp av psykologutbildningen vet att inget är tvärsäkert och att man inte vet med en gång. Psykologens förhållningssätt är att veta att i terapi arbetar även tystnaden.

Här är psykologernas gränсарbete markant särskiljande från socionomerna och det blir tydligt att gränser konstrueras avseende legitimation i grundutbildningen, yrkesrollen, kunskapsdjup och bredd samt även den familjeterapeutiska yrkesutövningen.

Båda yrkesgrupperna gör anspråk på perspektivet om helheten men på olika sätt.

Psykologerna gör främst anspråk på helhetsbegreppet i intervjuerna och talar om skillnader gentemot socionomerna avseende bredd, djup och "tajming" och inte minst kunskapsmängd. Någon nämner psykologutbildningar som ger fler perspektiv och "ögon" vilket är en fördel samt hur de systemteoretiska begreppen gått att använda ihop med psykologin på ett kunskapsmässigt fördjupat sätt.

Detta resonemang förstärks i rapporten *Psykologin och det goda livet* (2009) där man sammanfattar att psykologin till sin natur är inriktad på att hjälpa människor till självhjälp och riktar sig därför till människan som helhet.

Vad gäller socionomerna så ser de sig som generalister och företräder helheten genom det mångfacetterade och förmågan att koppla ihop nivåer från individ, grupp till samhälle och röra sig över generationsgränserna.

De i socionomsammanhang positiva värdena helhetsperspektiv och behandling skapas i relation till andra yrkesgrupper där behandling är ett sätt att närma sig psykologerna medan helhetsperspektivet är ett sätt att distansera sig eller skilja ut sig från psykologerna.

Socionomernas uppfattning om ett helhetsperspektiv är en gränskonstruktion gentemot psykologerna (Liljegren 2008).

I sista kategorin (E) **Humbug eller vetenskap** ifrågasätter båda professionerna debatten om att legitimationen i sig ger kompetens eftersom det hela handlar om vad legitimationen innefattar och i vilket sammanhang. Och en person som bedriver familjearbete och inte är legitimerad familjeterapeut kan vara nog så duglig och kompetent men det är viktigt att acceptera att man utbildningsmässigt har olika lång väg att gå innan man får kalla sig familjeterapeut och det förekommer en hel del oseriöst familjeterapeutiskt arbete.

Slutsatser

Slutsatsen från resultaten i studien är en ökad specialisering i samhället som på olika sätt får konsekvenser för utbildningsanordnarna, studenterna, psykologerna, socionomerna och läkarna som arbetar i verksamheter främst inom hälso- och sjukvården men även inom andra verksamheter där man behöver hög kompetens.

Samtidigt och förmodligen på grund av den ökade efterfrågan av varierad evidensbaserad psykoterapeutisk behandling så finns idag en generell oro för att patienter och andra som efterfrågar vård inte kan få den hjälp som motsvarar behoven.

De utredningar som tillsatts på uppdrag av regeringen har visat på stora kvalitetsbrister inom psykoterapeututbildningarna vilket har medfört efter ett antal utvärderingar ett förslag på ny psykoterapeututbildning där tidigare utbildningskrav och examensmål kommer behöva förändras.

Om man ser till utbildningsanordnarna så måste förmodligen utbildningsplaner och kursplaner göras om och om examensbeskrivningen ändras måste även nytt examenstillstånd sökas.

Man föreslår att psykoterapeututbildningen ökas från 90 till 120 högskolepoäng för att den grundläggande psykoterapeututbildningen skall ingå och eftersom utbildningen är en kvalificerad vidareutbildning som bygger på grundnivå så skall det inte finnas mellanliggande studier i psykoterapi.

För studenterna blir det inte någon större skillnad så länge psykoterapeututbildningen ges på deltid. Psykologerna kommer förmodligen fortsatt söka till psykoterapeututbildningen men psykologernas utbildningsbehov i psykoterapi kommer lösas på annat sätt. Psykologförbundet vill att psykologer vidareutbildar sig till specialister i psykologisk behandling i stället för till psykoterapeuter vilket på så sätt dekonstruerar gränserna rejält mot läkarprofessionen.

En utredning pågår även för att utforma en grundläggande psykoterapeututbildning som bättre skall tillgodose läkarnas behov och på sikt kommer eventuellt utbildningen utökas till att omfatta en fullständig utbildning i psykoterapi.

Och för verksamheter som behöver psykosocial kompetens och då tänker jag på socionomerna, och som idag täcker behovet med grundläggande psykoterapeututbildning skulle behovet få tillgodoses genom olika slags vidareutbildning för att personalens kompetens motsvarar vårdens behov.

Vidare menar rapporten att konsekvensen av förslaget om ny psykoterapeutexamen är tydligare koppling mellan beteckningen psykoterapeut och psykoterapeutexamen. Det blir alltså svårare att antyda att man är psykoterapeut utan att vara legitimerad. Detta kommer i sin tur att resultera i att socionomer som inte har grundutbildning som är kopplad till en legitimation i större utsträckning kommer bedriva psykoterapi under legitimationsansvar.

Och mot bakgrund av ovan kan man fråga sig varför Akademikerförbundet SSR misslyckats i sin strategi att efterlikna läkare och advokater i ambitionen att förverkliga kraven på legitimation och yrkesmonopol för socionomerna? Fortfarande vet inte förbundet om de skall gå specialiseringens och professionaliseringens väg, eller istället gå en bredare väg? (Klasson 2010). En bredare väg skulle utveckla ett stort socialt tjänstemannafält med god generell yrkesutbildning.

Och om rörelsen i socionomkollektivet går mot ett mer ämbetsmannamässigt arbete kommer ett centralt gränsarbete utföras och öppnas gentemot jurister och förvaltningsekonomer som

jämfört med socionomerna representerar en högre grad av ämbetsmannamässig yrkesutövning (Liljegren 2008). Och då kan gränsarbetet mot psykologerna som traditionsenligt företräder behandling distanseras. Men om rörelsen istället blir mer av psykosocialt behandlingsarbete blir det större friktion eller gränsarbete mot yrkesgrupper som psykologer, sjuksköterskor och läkare.

Detta scenario blir i sammanhanget intressant eftersom den statliga Behörighetsutredningen (SOU 2010:65) i förstone sagt nej till legitimation för kuratorer inom hälso- och sjukvården, men att Socialstyrelsen i sitt remissvar vill närmare utreda vad som krävs för att kuratorslegitimation skulle kunna bli en möjlighet. Så om kuratorerna får legitimation så blir det en profilering inom socionomkollektivet och det skulle innebära dekonstruktion av gränser mot andra professioner som psykologer, sjuksköterskor och läkare. Mot andra grupperingar inom socionomprofessionen skulle däremot andra gränskonstruktioner skapas.

Referenser

Abbott, A (1988) The systems of professions: an essay on the division of expert labour. University of Chicago Press. Chicago

Agevall, Lena, Jonnergård, Karin (2010). Vad är professioner? Ur Professioner i offentlig förvaltning. Klasson, Torgny (red). Studentlitteratur. Lund.

Anderö Wännström, Susanne (2010). Likheter eller olikheter – marks grundutbildningen vid bedömning av psykoterapier? Psykoterapeutprogrammet psykodynamisk inriktning. Examensarbete 15 p. Umeå universitet.

Centrum för professionsstudier CPS. Malmö högskola.
<http://mah.se/cps/natverk>

Edstam, Marcus (2008). Familjeterapiutbildningen – vad bidde det? En utvärdering av psykoterapeutprogrammet vid Göteborgs universitet. Examensarbete 15 p.

Eriksson, Inger (2009). Psykologin och det goda livet. Psykologers arbete i Västra Götalandsregionen. Kompetensrådet för Psykologer.

Forskningsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. www.vr.se.

Halvorsen, Knut (1996). Samhällsvetenskaplig forskning. Studentlitteratur. Lund.

Högskoleverkets rapportserie (2007:30 R). Utvärdering av psykoterapeututbildningar vid universitet och enskilda utbildningsanordnare. Stockholm

Högskoleverkets rapportserie (2010:9 R). Ökad kvalitet i psykoterapeututbildningen. Stockholm.

Högskoleverkets rapportserie (2011:20 R). En ny psykoterapeutexamen. Stockholm.

Klasson, Torgny (2010). Professionsutbildningar. Ur Professioner i offentlig förvaltning. Klasson, Torgny (red). Studentlitteratur, Lund.

Kvale, Steinar (1997). Den kvalitativa forskningsintervjun. Studentlitteratur. Lund

Kvalitativ metod – en översikt. <http://kvalitativmetod.webs.com>

Liljegren, Andreas (2008). Professionellt gränsarbete – socionomexemplet. Avhandling. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs Universitet.

Liljegren, Andreas (2008). Byråkrater, flummare och andra: Om mikropolitiska konstruktioner på socialkontor. Artikel ur Socionomen, 3/2008, 15-27.

Liljegren, Andreas (kommande) Comparative Sociology

Wingfors, Stina (2004). Socionomyrkets professionalisering. Department of Sociology. Göteborgs Universitet.

Bilaga/ frågorna

A - motiven

Vilka var dina motiv att utbilda dig till legitimerad familjeterapeut?

B – rollen

Hur ser du på din roll som legitimerad familjeterapeut?

När är rollen enkel och när är den svår?

Hur uppfattar du den ”professionella retoriken” på din arbetsplats men även mer generellt?

Hur märker du av skillnader och likheter gentemot kollegor som i sin grundprofession är socionom respektive psykolog?

C – yrkesutövningen

Vad kallar du dig för?

Vad innebär för dig att arbeta familjeterapeutiskt?

D - legitimationens betydelse

Hur ser du på legitimationens betydelse i grundutbildningen?

Har den betydelse och i så vilken för den legitimerade familjeterapeuten?

E – familjeterapeuter utan psykoterapeutlegitimation

Hur ser du på familjeterapeuter som inte är legitimerade familjeterapeuter?

